

*Pahur kirjastiina
J. Allikmäe*

Aruanne pedagoogilise reisi üle Saksemale
suvel 1922 a.

Käesoleva aasta maikuu otsustas Tartu Õpetajate seminari pedagoogi-
ka nõukogu minn Saksemale õppereisile sasta, mis otstarbeks mulle Hari-
dusministeeriumi poolt 15.000 marka sбираha määrati. Õppereis kestis juu-
ni algusest kuni juuli keskpaigani, saadud sбираha olen ära tervitenud
ja tuln sellege välja. Allpool esitan Haridusministeeriumile aruande
oma õppereisi üle ja avaldan ühtlasi entud sinelise abi eest südamlukru
tänu.

Õppereisile minnes seadsin enesele lähemaks eesmärgiks nende küsimus-
te lahenduse, mis mu praeguse erialaga, nimelt emakeele õpetusega ühendu-
ses seisavad: Kuidas tuleb kirjanduslugu keskkoolides, eriti kooliõpetajate
seminarides õpetada, kuidas seminari harjutuskoolis tegelikke tun-
de juhtida, missuguseid metoode algkoolis tervitada, missugused peavad
eeskujulikud koolireamatud, eriti algkoolide tervis kokkuseatud lugemis-
reamatud olema jne. Nende lähemate ülesannete kõrval huvitas minn kooli-
õpetajate ettevalmistamise küsimus, mis Saksemal praegu otsustamisel,
seminaride praegune sisemine korraldus ja Sakse pedagoogide vaated tule-
viku kohta sel alal. Lõpuks ei olnud mitte huvituseta kuulda, missuguses
vahekorras seal kool ja poliitika, kes peetakse usutunnete ravitust kas-
vatuse sbinõuks, kuidas on kooliõpetajate autoriteediga lugu, kas on seal
õpilaste ringide ja rühmade järele tervidust, kas on õpetajad puhtärilis-
teks osatühisusteks kokku heitnud, et koolireamatuid kirjastada ja reama-
tute pedagoogilisest ja metoodilisest väärtusest küsimata neid ise kooli-
des käima panna, ja veel palju muid küsimusi, mis Eesti kooliolud keele
peale toovad. Peab ütleva, et Sakse riigikoolidesse võrreldel mitte kerge
pole õpetust kuulama pääseda. On vaja seks kõige peelt haridusministeeriu-
mi nõusolekut, kuid see antakse ainult sel tingimisel, et igeuhtelt vasta-
va provintsi koolikolleegiumilt veel eriti tuleb hospiteerimise luba nõut-
da. Siinjuures peab ige kooli üksikult nimetama, kuhu hospitent kevatsab
minne, sest ilma ülemuse nõusolemiseta koolidirektorid külalisi ei tohi
klassi lasta.

Külalisel enesel, kes esimest korda siie tuleb, läheb muidugi seks
informatsiooni tervis, kuhu minne. Tervilikke testeid saab hästi Berliini
pedagoogilisest keskbüroost „Zentralinstitut für Bildung und Erziehung“
üleuldistes joontes, kuid üksikasjaliselt teavad provintside ülemkooli-
nõunikud juhust end. Et Saksemal koolides suvesemester ainult juulikut

esimese pooleni kestab ja seal nelipühiks terve nädal vahesega peetakse, tuleb ajaga kokkuhoidlikult talitada, mitte palju edasi-tagasi sõita ja kauem üksikutes õppeasutustes paigal viibida. Saadud informatsiooni põhjal otsustasin Brandenburgi provintsis Spandau ja Friederbergi meesseminari ja Leipzigi prof. Hugo Gaudigi juhatusel töötavat naisseminari oma õppe-reisi peajamadeks seada ja lõpuks ka veel Berlin-Schönebergis prof. Vettekampi juhatusel töötavas Verner-Siemens'i nimelises reaalgümnaasiumis hospiteerida. Gaudigi seminari pääsemiseks jätkub juba koolijuhataja enda loast; siin käib nii palju külalisi, et päiviti mõnes klassis kuni kümme hospitanti istub. Kuna kuulse direktori nimi juba kogu Euroopast siia külalisi kokku tõmbab, ei tihke Saksi koolivelitsus neile takistusi teha, loobub lubakusimise nõudmisest. Ei ole mahti kõike, mis Saksa kooliuuenduse asjus näha ja kuulda, üksikasjaliselt esile tuua, sellepärast piirdun kõige pealt mõne üldise tähtise ülesmärkimisega, mis uuenduste poole sihivad - ja neis leidub vastus nii mõnegi eelpool ülesseatud küsimuse peale. Saksa alg- ja keskkooli reformeeritakse nähtavasti põhjeliikult, ja kooliolu ümberloomine sünnib töömõtte tähe all. See mõte ei liigu mitte ainult mõne üksiku koolitegelase peas, vaid ka ülem koolivelitsus tunneb sellele kaasa, sest muidu ei läkitaks ta võõraid, kes koolide vastamise lube lähevad saama, otsused oma töökoolisihilistesse reformikoolidesse. Töökoolist on ju meilgi kõnelnud, kuid enamasti selles mõttes, et koolis kätele võimalikult palju peab tegutsemist võimaldama, nii tegelikke oskusi puu, raua, pleki ja papi ümbertöötamiseks harjutama ja ka muidu käsi mõtete väljenduseks joonistamise ja voolimise juures appi võtma. Seesugune puhtnõuvaline töö-oskuse harjutamine, mis käsitöölisele küll tähtis, kuid siiski paremal korral ainult ettepanodus mudelite kopeerimiseks osutub, ei rehulda veel uue töökooli loojaid. Mitte ainult kätele ei nõua nad koolis tegevuse võimalust, vaid veel tähtsam on see, et vaim iseseisvalt töötama pannakse. Kui aga, nagu seni koolipraktikas sündis, ainult ette jutustatakse, ja sama sinet õpilase poolt korraldakse, kui sihikindlate küsimuste varal mõisteid arendatakse, siis pole õpilase vaimul ei isemõtlemiseks, iseleidmiseks täht vabadust. Senised õppemetoodid suruvad areneva lapse vaimu valmisolevatesse mõtteskeemadesse. Õpilane töötab suuremalt osalt passiivselt, retseptiivselt ja sagedasti mehaaniliselt. Ta ei küsi aga otsi ise midagi, ei leia ise midagi, ei mõtle kuigi palju iseseisvalt, ei pea ka sellest palju meele, mis ta kuuleb. Sellest siis praeguse vaimunuriduse ja unustamise viletsus ja aktiivsuse puudus. Senist koolitööd valdas täiesti aineprintsiip. Aine otsustab koo-

li õppekava, aine annab õppetunnile ilme, aine otsustab edesijõudmise ja õpilase saastuse. Kas aine ise väärtuslik, eluks tervilik, kas ta huvitab, õpilase vaimule vastuvõetav, kes sellest hoolib, muudkui peab omandatud „programm“ läbi võetud saama. Koormatakse mälu lõpmata teaduvarega, mis mõne aasta jooksul tuulde lendab. Tõukool tahab senisele, didaktilisele materjalismile piiri panna, sellepärast soovib ta õppesinete kärpimist ja seab koolitöö peaprintsiibiks õpilase mõtlemisjõu arenduse /Kraftentfaltung/. See on hariduse raudvara, mis siis alles jääb, kui koolis omandatud teadmised juba ununud. Kuid tõukool pole teadmiste vastane, ta tahab ainult seda saavutada, et teadmisi ja oskusi ainult väliselt ei omandataks, vaid et õpilased võimalikult kõike, mis nad õpivad, ka sisemiselt läbi elaksid ja isetegevalt, iseseisvalt omandaksid. Tõukool läheb elati välja õpilasest, mitte aineksest, siia ei õpetata mitte aineid, vaid lapsi. Aineid ei viida mitte juhuslikult lapse ette, vaid lapsed juhiteakse aine juure. Õppimine pole siin väline sund, vaid rõõmus vabatahtline töö. Seesugused õpilased ei ole elusse astudes teadmistega mitte kaelani täidetud, õppimisest tulpinud ja vaimliseks tööks roidunud, vaid neil on otse nälg teadmiste järele. Et nad otsimisest rõõmu tunnevad ei väsi nad ära ise juureõppimist. Kool on neid ise õppima harjutanud. Kooliõpetaja näiteosse muutub tõukoolis tähtsal määral. Ta ei pea valmisolevaid selgeid ettekujutusi, enese ja teiste poolt fikseeritud tööasju enam edasi andma, õppetrehtriks olema, vaid üheskoos töötavaid õpilasi nõnda juhtima, et nad ise enestele selgeid ettekujutusi muretsevad, tööasjad ise leiavad. Dr. Stuhlfath Friedebergis nimetab seda õppeviisi produktiivseks, saavutavaks /erarbeitende Methode/. Kooliõpetaja osaks jääb küsimusi äretada, probleeme üles seada, nende lahendamiseks sündsast õhkkonda ja vastuvõtlikku pinda luua, küsimuste lahendus tuleb õpilaste poolt läbirääkimiste teel ja nimelt kogu klassi osavõttel. Klass otsib ise tee, mis sihile võiks viia, määrab ära töö vahendid, jaotab töö ära üksikuteks sammudeks ehk jaemadeks ja lõpuks vastleb, hindab saavutatud resultaati. Seesugusel koolitööl võivad õpperaamatud, milles sünteesid valmilt esitatakse, mis autorite poolt tehtud kokkuvõtteid sisaldavad, isetegevust ja iseleidmist ainult halvata. Õpperaamatuid läheb vaja isetegevuse kontrolliks ja kordamiseks. Tõukoolis tungitakse võimalikult ige teadmise algallikale, sellepärast ei soovitata pilte ega teisi vahendeid, mida harilikult tööelu aseeinena pakutakse, vaid puutakse töölust endest tabada. Kõik, mis teisest ja kolmandest käest juba läbi käinud ja oma esialgse kuju kaotanud, jääb kõrvale. Tõukool vajab kõige suuremal määral elikkirjendust, originaale, loodusobjekte, vastleb tööelu nähtusi.

Usuõpetust näituseks jagab Dr. V. Stuhlfath Friedebergis nii, et Piiblist teatavaid väljavalitud palasid laseb lugeda ja neis kujutatud töesjust välja minnes õpilased isiklikule sisemisele läbielamisele viib. Mis õigeks ja heaks tunnistatud, katsutakse sedemaid isiklikult teostada. Seminari algkooli ülemas klassis tuli kõne lugupidamise avaldusest ja viisakuse vajadusest. Tõsteti küsimus üles, kuidas õpetust pealt kuulama Eesti-maalt pärit oleva herra vastu silmapilk võiks viisekust ja tähelepanemist näidata. Klass vaatas mulle otse, mõne sekundi järele tõusis üks õpilastest üles, tõi mulle oma Piibli, et ühes nendega võiksin teksti jälgida. Järgmisel tunnil Ananiase ja Saviira loo lugemisel tunnistasid lapsed avameelselt, mil keegi neist ebatõtt kõnelnud. Oli liigutav kuulda sulanud ja sooja lapse südame kõnet. Ühel meelel tehti otsuseks kümme päeva täiesti valetamisest loobuda. See impuls ei tulnud mitte õpetaja, vaid õpilaste eneste poolt.

Pädagoogikat ei õpetata töökoolisihhilises seminaries mitte konspektiivsest käsiraamatust, vaid käsitletavate teemade harjutuseks antakse õpilastele koduseks tööks ainesse puutuvaid allikaid lugeda, kapitaalsete teoste üle üksikasjalisi referaate valmistada. Oli huvitav Spandau seminaries õpilase referist, mis ta Lutheruse kirjade põhjal teinud, kuulda, missugune uut ajajärku loov tähendus on Lutherusel rahvakoolide ja rahvehariduse ajaloos. Läbirääkimiste juhataja, seminari õpetaja Kabiersch, poliitiliste vaadete poolest sotsiaaldemokraat, esines Lutheruse veimustatud austajana.

J ä r k 2.

Läksin seminari prorektori Dr. Königi pädagoogika-tundi kuulma. Õpilaste poolt esitati kaks pikemat referaati Kerschensteineri tööde põhjal aine üle: „Ueber die staatliche Erziehung“. Tuldi otsusele, et riik üldõldsuse kasuks peab initsiatiivi kasvatuses enese käes hoidma ja ka erakoolidele juhtnõu andma. Seda tunnistas König, ehk küll saksa rahvuslane ja seesugusena vist küll endise sinuvalitsuse sõber ka praegustes Saksemas oludes õigeks. Mitte lõhnegi polnud tunda nende kahe õpetaja tunnis poliitilisest värvist, ehk ma küll olles veremini informeeritud nende meeste poliitilisest kuuluvusest, iseäralise tähelepanuga nende mõttekäike ja tunnete varjundid jälgisin. Teoreetilist ja süsteemilist kirjanduslugu reformikoolides enam ei õpetata. Tema asemel on astunud õige elandliku nimega kirjandustundmine /Literaturkunde/. Seda ei ammutata jällegi seesugustest kokkuvõtetest, kus paarisaja lehekülje peal kogu kirjandus läbi ratsutatakse ja iga kirjaniku ja teose kohta kaks kolm rida öeldakse. Kirjandustundides harutatakse üksikasja-

liselt ilukirjanduse tähtsamaid tooteid, puutakse neisse iseseisvalt süveneda. Koduseks tööks on teoste lugemine klassis esitatakse nende sisu, millele esteetiline analüüs järgneb. Ka põhjapanevaid kirjanduslugusid lastakse kodus lugeda. Õppetunnid puhendatakse põhiteemade harutuseks, katsutakse probleemide kallal jõudu. Nimetan näituseks mõned tunnid, mis mu juuresolekul antud: õpetaja Grosche Spandaus käsitles Schilleri ilmavaadet tema luuletuste põhjal. Nestleri juhatusel harutes ülemlütseumi klass Leipzgis Ed. Mörke luurikat ja naissemineari venem klass prof. Reinhardi juhatusel Gretcheni psühikat Goethe „Faustis“. Kolme väga tuttava õhtulaulu varel näidati prof. Schmiederi kirjandustunnis Leipzgis võrdlevate ja tundmuste eritlemise kaudu, missuguse arenemistee luuriline luule senini läbi käinud, kuidas nimelt Paul Gerhardi laulus „Nun ruhen alle Wälder“ abstraktsete mõistete ja moraaliga opereeritakse, Mathias Claudius omas „Der Mond ist aufgegangen“ tendentsi taga ajades refleksi kerkudel kõnnib, kuna uuemal ajal O. Bierbaum laulus „Die Nacht ist niedergangen“ tõsisist elevusluulet loob ja õhtuteemast luurilises luules intuitiivselt käsitleb. Niisugustele otsustele jõudsid tütarlapsed iseseisvalt, ainult siin ja seal seadis õpetaja mõned uued vastepunktid üles. Kui kui hospitandil jäi lõpuks veel üle selle peale tähelepanu juhtida, et niihästi Claudius kui ka Bierbaum siiski Gerhardi mõju ell on seismud, laulust „Nun ruhen alle Wälder“ tõuget on saanud, sest imelik küll, kõigil kolmel õhtulaulul on sama rütmus, sama värsimõõt, sama salmiehituski ja võib neid sama viisi järele laulda. Järgmises tunnis kevatses herra Schmieder terve rea luurilisi laule esitada ja õpilastele ülesandeks teha, praegu leitud tunnuste varel ära määrata, missugusest ajaloolisest arenemisjärgust igauks laul pärit on, seega luulestiili ja laadi järele luuletuse vanadust katsuda leida.

Ajaloo õpetus töökoolis nõjatab ajaloolistele allikatele, dokumentidele, mälestusmärkidele. Kuivad konspektiivsed õppereamatud heidetakse kõrvele, nende asemele astuvad ajaloolised lugemikud, mille kokkuseadmiseks algallikaid tarvitatud. Ilma ettekandeta ehk õpetaja ettejutustamiseta vist läbi ei saada, kuid suurel määral lastakse õpilasi tähtsate ajalooliste teoste üle referate kirjutada, mis siis klassis üheskoos läbi harutatakse. Juhtusin Friedebergi seminaaris seesugusesse ajaloo tundi, kus herra Bocki juhatusel parajasti sotsialismi esinemisest ajaloo näitelevel kõneldi. Õpilane Wilchert lõi referaadi „Karl Marx ja tema peateos“ seesuguse põhjalikkuse ja tusedusega esile, et suurt enam soovida üle ei jäänud. Noore referendi objektiviteet selle muidu nii tulekar-

detave teema juures ei lasknud vankuma. Referaadi järele ei võidud kuidagi otsustada, kas referent isiklikult marxist on või mitte. Alles tunni lõpul kuulsin tal olevat kindlad kodanlised vastused. Nii asjalikult võis ta rääkida.

Vest jätkub nendest näitustest töökooli praktika iseloomustamiseks. Et siin koolitööd uues vaimus tehakse on käegakatsutav. Sellele sisemisele reformile vastavalt on mõnes kohas ka välist koolikorda muudetud. Friedebergi seminari vanemas klassis ei ole õpilasi enam nagu harilikult uksteise selja taha asetatud, vaid koolipingid on ringiks seinte ääres seatud, kooliõpetaja laud on ringi lülis. Õppetund kujuneb läbirääkimiste koosolekuks, kus õpetaja koosoleku juhataja osa etendab. Õpilased tõstavad ühtelugu käsi sõnavõtmiseks, mõttesõdemed lendavad siia ja sinna eksitakse ja õendatakse, lastakse sihist mööda ja pihta. Nagu kuulsin, istutakse selles klassis ringi kujul, et kõnelejad uksteisele saaksid otse vaadata, näoilmeid ja sheste tähele panna. Kõneldakse veendumusega ja loomuliku rõhuga. Ei ole enam endisele koolile omast monotoonset ülesütlamise tooni, ei ole ainet ega mahti kuskil teise selja taha midagi mahelugeda; pikemate kõnede esitajad asuvad klassikateedritele. Ühesõnaga, siit saad mingisuguse kooliparlemendi mulje. Töökooli liikumine pole veel mitte pädagoogilise mõtlemise viimane sõna, küllap tuleb talle õiendajaid ja täiendajaid, kuid üks asi on selge ja kindel: igesugune tulevikukool peab töökoolist tingimata keht juhtsõna omaks võtma: õpilase isetegevus ja isiklik läbivõitmine. Huvitav nähtus on seegi, et töökoool tähtsal määral vahetunde õpetajate eneste keskel ja õpetajate ning õpilaste vahel parandab. Töökooli põhimõtte läbiviimine nõuab õpetajalt suurt eruditsiooni. Ei saa mitte enam ühesinase testave aine õpetaja olla, vaid peab hästi ka teisi õppeaineid tundma. Läbirääkimistel puudutatakse ulatult teisi õppeaineid, seotakse, koondatakse, luuakse sünteesi. Seks on tervis, et kooliõpetajad eneste keskel ühistele vaadetele välja jõuavad, mõtetes ja arvamisest kokku lepivad! Nii areneb vaimline kokkukõla ja selle läbi omendavad ka õpilased ühtlased harmoonilised vastused. Töökoool aitab ka antagõnismi õpetajate ja õpilaste vahelt kaotada. Mida muud tähendab see laialdane nähtus, et meie keskkoolide juures õpilaste keskel kõiksugused rühmad ja ringid tekkinud, kui seda, et harilik kooliõpetus õpilasi veel ei rehulda.

Rühmad ja ringid näivad õpilaste huvideress pealegi esimesel kohal seisvat, kuna harilikud koolitunnid kõrvaliseks asjaks kipuvad jääma, sest et neis igavust tuntakse. Kus töökooli mõttes õppetunde antakse, seal on õpilaste rühmad ja ringid pessegu kadunud. Kui enneltõunastel õppetundidel

vabad läbirääkimised peetakse, õpilased oma huvidele juba õpetuses enes-
ses rahuldust leiavad, neile õpetundides kõikide küsimuste lahendust ja
mõtete väljendust võimaldatakse, siis kaotavad pärastlõunased rühmade ja
ringide koosolekud igasuguse mõtte ja tarbe. Seda võisin koolides, kus
hospiteerisin, koha peal konstanteerida. Nii siis juhib töökooli mõtte
laibivõime ka õpilaste puuded ja kogu energia sügavasse ja loomulikku
sõiduvette. Töökool annab õpilastele mitmekesist ja huvitavat iseseisvat
kodust tööd, et neil enam ega ega tarvidust pole otsekohesest koolitööst
kõrvale kalduda.

Teine moodne läbeksõna, mis pädagoogide suus Saksamaal praegu liik-
vel, on üldõpetus /Gesamtunterricht/. Aluseks on siis tegelikust elust
ja teaduslikkudest uurimistest välja kehtunud nõue, et vaja rohkem kui
seni lapse loomulikku vaimlist ja kehalikku arenemist arvesse võtta.
Briti vaja esimese ja teise õppeaasta eeskava ja tööplaani täiesti ümber
luua. Selle asemel, et koolitulevale lapsele sedameid tähti ja numbrid
õpetada, teda lugemise, kirjutamise ja rahkanduse tehnikaga vaevata,
vaja talle üleminek kodust kooli loomilikumaks teha, ta huvitsid ja kaldu-
vusi arvesse võtta, koolitööd lapse vaimu- ja kehavõimete arenemisastme
kohaselt korraldada. Laps armastab tegevust, liikuvust, vastlemist, män-
gu, jutustust. Õppetööd ei sunni talle nagu seni tehtud, mitte mehaani-
liselt korraldada: kell lööb, tunniplaan näitab uut ainet, järele ilus
joonistamine, kaunis jutustus, meeldiva laulu õpetamine jne. poolleli ja
hakka mehaanilise tunnikorralduse järele sootu teist asja peale, mida
järgmine kell uuesti võib kõige ilusamal ja meeldivamal kohal katkesta-
da. Kunstilise loomisteggevuse ja laste huvide seisukohalt on see otse
berbaarne. Tunniplaan ei lase peale selle väikeste laste päevahuvitsid
tähele panna, ei luba tervikuid metoodilisi üksusi luua, ei anna ka
mahti õppesinete keskel koonduse ehk kontsentratsioonile nõuet läbi viia,
üht tööd laste teisest välja areneda, üht ainet teisega kokku liita.
See pole mitte üksnes patustus lapse iseloomu nõuete, vaid ka pädagoogi-
liste ja didaktiliste põhiprintsiipide vastu. Selguste väärnähtuste
kõrveldamiseks soovitatakse vähemalt esimesel kooliaastal üldõpetust,
minnakse nõudmistega mõnel pool nii kaugale, et kogu põhikool, s.o.
1. kuni 4. õppeaasta tulevat üldõpetusele vabaks teha. Saksamaal lähevad
lapsed 6-aastaselt kooli, seega peaksid nad siis kuni 10-aastaseni
üldõpetust saama. Meil kehtis jatkaks üheastases üldõpetusest. Üldõpe-
tus seisab risti vastu mehaaniliselt tundideks jaotatud aineõpetusele.
Üldõpetus koondab kogu õppeteggevuse teatava aine ümber, mis teistele ka
koonduspunktiks on. Mida seni lahtikistult, eraldatult pakuti, liitub

nuud orgaaniliselt ühte. Seks on vaja kõige pealt normeeritud kooliprogrammist ja seaduslikust tunnikevast loobuda. Mitte tunnikell ei kuuluta vahetundi, puhkusega, vaid tõi uus loomulik järk. Mitte tunnikeva ei määra järgmise uue tööjärgu ainet, vaid valitakse seesugune aine, mis eelmisega hästi kokku liitub. Koondusaineks ehk õppetöö keskkohtaks on esimesel õppeaastal vaate- ehk asjaõpetus. Vaateõpetus on keeleõpetuse osa, õpetab täpi pealselt vaatlemist ja selle väljendust sõnades, esitab umbrusest sündsuid asju ja sündmusi, selgitab umbrusest põhjapanevaid ettekurjutusi. Ta peab tingimata kirjaoskuse õpetuse eel ja kaases käima. Vaateõpetuse ainete ehk teemade valik oleneb kooli asupaigast, aastajast, umbruskonna elutingimustest. Õppekava ei korraldata loogiliselt, vaid psühholoogiliselt. Seege vaja igapäev teada, mis silmapilgul laste hinge valdeb ehk mis neid võiks huvitada. Ei ole seege sugugi ime, kui klassituppe minnes lastelt küsitakse: „Mis aine täna käsile võtame? Ja lapsed vaateõpetuse teema ära nii määreavad. On asi igekülgselt vaadeldud, temast kullalt kõneldud, siis järgneb ta väljendus voolimise, joonistuse teel, samuti võib külge liituda arvude ettekujutuse soetus, laulmine, tutvustus trüki- ja kirjatähtedega.

J ä r g 3.

Meis järjekorras neid üksikuid tegevuskategooriaid käsile võetakse, see oleneb vaateõpetuse aine iseloomust. Iga tegevuskategooria impälssi, tema lähtekohta, otsitakse asjaüksusest. On näituseks pehme, värsket lumi vaateaineks, siis ei jäeta teda mitte kasutamata jutustuse, ehituse, joonistuse, rehkenõuse ja laulmise ainena. Lume ümber võib mitmepäevaline koolitöö koonduda. Üldõpetusest erinevad kõige esmalt rehkenõus ja meelsuseõpetus, hiljem saavad iseseisvaks lugemistund, kirjutamine, laulmine ja joonistamine. Üldõpetust jälgisin niihästi Spendeu kui Friedebergi seminaari harjutuskoolis. Iseäranis palju üldõpetuse kasuks on töötatud Leipzgis. Sel ajal on silmapaistev tegelane koolinõunik P. Vogel, kes ka Tallinnas pädagoogikakõnnelal lektorina esines. Vogeli tööks osutub suurem osa instruktiiivsest käsiraamatust „Gesamtunterricht im 1. und 2. Schuljahr". Leipzig 1922, Brandstetteri kirjastus, hind 40 marka.

Kooliõpilaste iseseisvatest ettevõtetest teenib laiemat tähelepanu see viis, kuidas Friedebergi seminaari kasvandikud eneste keskel omavalitsuse sisse seadnud ja iseendid kasvatavad. Internasti kes seminaaris polegi, vaid kõik kasvandikud elavad laielil linnas üüritud korterites. Sellägi pärast moodustab õpilaskond hästi organiseeritud kogukonna, kes endale seadusi annab, nende täitmise üle valvab ja nii oma liikmete kohte pädagoogilist mõju avaldeb. Kooli vaimu iseloomustab see õige kujukelt, mis-

suguseid seadusi seminariesvendikud enestele annavad, mida nad enestele eesmärgiks seavad. Peigutan siis õpilaskogu omavalitsuse määrustest üldise, sissejuhatava osa. „Täht suretab, kuid vaimteeb elavaks. Sellepärast on uleskirjutamate seadused kõige paremad. Aga nende jaoks, kes teisest elu ja vaesteilmast tulevad ja veel tähte vajavad, antakse järgmised üldised juhendused, et nad vaimu poolt kergemini koduneksid. Oletame, et igal kaasõpilasel on hea tahtmine neid juhendusi omaks võtta, vastavalt sellele sihile, mis igaüks endale seadnud. See õppeasutuses peavad üles kasvama ihu ja hinge poolt terved, õrnatundvad, teovõimised inimesed, kes valmis rahva õpetajatena ja kasvatajatena oma rahvuse ülesannete sihis töötama. Kasvataja reskema ja praegusele ajale kõige tähtsam ülesanne on kooliõpilase külblisi jõudusi arendada, s.o. kõige pealt sukartust headuse ees ja tahtmist headuse poole pöörduda, sukartust nimelt selle ees, mis meile püha peab olema, tahtmist seda teha, mis heaks, ise enese üle valitseda ja kohusetunnet tugevaks kasvatada. Seks on õpetajal ja kasvatajal ainult siis jõudu, kui ta ise omab sukartust headuse ees ja tahtmist headusele enduda. Seminaris õpilaskogu liikmelt oodetakse, et ta elati pöördub oma elusihide kohaselt tõemeesles töötada, et oma elusihiti silmest ei kaota, enese ja kaasõpilaste juures ei sallii, mis kehalikku ja külblist jõudu nõrgestab, nagu näituseks tubaka ja alkohooliliste jookide ülevõime tekitamine, edasi igasugusest tervisevastasest ja inetust eluviisist loobub, mis päikese valgust ja väärtuslike inimeste silma peab kartma, igat liialdust, näituseks söömisel, joomisel, spordiajamisel maha jätab, selle vastu aga muret kannab kõige eest, mis keha tervendust, karestust, tehte ja külblise puhtuse kindlust ja edasijõudmist teaduste omendamisel soodustab, et hea vaim ja head kombad õpilaskogu elu valdek- sid. Iga inimene peab esmalt päris välispidise autoriteedi tunnustuse ast- me läbi tegema, siis aga sellele sisemisele distsipliinile välja jõudma, mis veab inimese tundemärk on. Igaüks peab varsti egoistlikele püüete- le piiri panema ja õppima eru seama, et ta üks osa on ühiskonnast. Oma- valitsuse vormid peavad teda seaks eitama. Igal seminaristil on õigus oma vaba eega väljaspool õppetunde enese heakservamise järelle mõõda saata, siiski oodetakse temalt, et ta oma prii aja ja kõige oma energias eespool ülesseastud sihile jõudmiseks ära kasutaks ja oma jõudu kõrvaliste huvide rehuldamiseks ei killustaks. Õpilaskogu üldkoosolekuks, millest kõik kasvendid, kohustatud osa võtma, on Preisi haridusministri eeskirja põ- jal lubatud üht õppetundi tervitada, mille õpilased ise seaks valivad. Üldkoosolekust võtavad osa pedagoogika nõukogu liikmed etnograafide, vöi-

ved nõuandmistega esineda, kuid otsuste tegemisel hülleõigust neil ei ole. Õpilaskogu uldkoosoleku poolt vastu võetud omavalitsuse põhikirja järel valitakse juhatuse liikmed, need on õhtlasi õpilaskogu edustajad direktori ja pädagoogika nõukogu ees. Teised uldkoosoleku poolt valitud tähtsamad orgaanid on omavaheline aukohus ja korteri komisjon. Iga orgaani esjaajamise juhtõõriks on kodukord välja töötatud. Aukohus kaitses iga õpilaskogu liikme õigusi ja su nende abinõudega, mis talle antud, valvab selle üle, et uldkoosoleku poolt väljatöötatud määrustest üle ei astutaks. Keristused, mis aukohus võib määrata, on kergemalt reskemele minnes järgmised: märkus aukohu ees, noomitus õpilaskogu uldkoosolekul, vabaduse kitsendus koduse ereati nõi kuni kolme päevani, ajutine tegandamine õpilaskonna avalikkudest ametitest, keeld õhtul pärast kella 8 kodust välja minna, keeld seminari pidushtutest osa võtta. Kui need keristused arvatakse liig kerged olevat, siis annab õpilaste aukohus esja pädagoogika nõukogu kätte harutada, aukohu esimees peab aga pädagoogika nõukogu ees keristuse nõudmist põhjendama. Õpilastel, kes aukohu otsustega rahul ei ole on õigus pädagoogika nõukogusse edasi kaevata. On erusaadev, et vähemad tulissjed, korrest ulesastumised ja pisemad moraalised eksimised kõik õpilaste aukohus ära õiendatakse ja pädagoogika nõukogu sinult tõsisemaid esju tervitab harutada. Ja mida vähem nõukogul vaja õpilasi keristada, seda parem vahakord tekib tema ja õpilaste vahel. Siuuliselt huvitsavad on ka määrused, mille järele Friedebergis kooli õpilaste korterisse võtmine ja kostil pidamine korraldatud ilma seminari direktori nõusolemiseta ei saa ükski linnaelanik seminariikesvendiku mejutada aga kostile võtta. Direktor jagab talle ulesantud kostikohed õpilaste keskel, reguleerib ka korteriõuri ja kostiraha paraja kõrguse, millest keegi ei tohi üle minna. Korteriäärustes seisavad tingimised, millel kostiraha maksetakse, mis aja eest võib kokkulepitud maksu nõuda, mis aja eest mitte. Kui näituseks koolitõõ lõpp enne jooksva kuu lõppu juhtub tulema, ei saa korteriõuri ja kostiraha selle kuu eest mitte vähendada. Läheb õpilane kooli ajal haiguse pärast ehk muul põhjusel rohkem kui kuuks kostikohast ära, olgu laatsaretti ehk maaie vene-mate juure, siis selle aja eest kostiraha ei nõuta, kuid korteriõur tuleb täielikult ära maksa. Kes kostikohalt sinult mõneks päevaks ehk nädaleks lahku, maksab siiski terve kuu eest kostiraha.

Korteriäärustes seisab, missuguste määblitega tuba peab varustatud olema, kudas tuba peab puhestatama ja tuulutatama, joogi- ja pesuvett tooma, kes sissekirjutemist politseis peab toimetama, kes õpilase tuppa

tohib minna ja kellel see keelatud on. Korterimäärused korraldavad ka õpilase elu kostikohal, määravad ära korra- ja puhtusepidamise õpilase poolt ja külaliste vastuvõtmise aja ja korra. Tuleb juure lisseda, et need korterimäärusedki õpilaste eneste poolt on kokku seatud. Et neid määrusi niihästi kostipidajate kui ka kostilolevate õpilaste poolt täidetakse, seks on õpilaste eneste keskest korterikomisjon valitud, kelle liikmed õpilaste korterid revideerimas käivad ja korratused ning ülesastumised avalikuks teevad. Kostilaste pidajad võivad nende ees kaebusi tõsta, kui üürilised korterimäärusi pole täitnud, maksu õigel ajal maksnud jne. Õpilaskogu üldkoosolekul, millest nende ridade kirjutaja külalisena osa võttis, tehti otsuseks, et õpilased oma korterites ainult kella 6 - 8 õhtul tohivad külalisi vastu võtta. Õpilaskogu esimehe ja pedagoogika nõukogu tungival soovil pidasin pikema kõne Eesti vebariigist, Eesti kooli oludest, eriti seminaride tegevusest Eestis. Väga meeldisid Saksa kolleegidele meie teenistustingimised, palgaolud ja tunninorm, seminaari kolleegiumite valimisõigus ning ka see, et meil võimalik on riigikoolul väljamaale õppereisi teha. Sellest kõigest võivad Saksa kolleegid ainult ünd näha. Saksa kohalikud provintsilehed tõid minu õppereisi kohta teateid, avaldasid seda, mis ma nende koolidest pidavat jne.

Koolikirjandus seisab Saksamaal praegu samuti ümberloomisjärgus nagu kool ise. Ajaloo-õpetusel raamatuid ei tervitstegi, sest et endistes raamatutes väim ja västeviis valitseb, mis praeguse riigikorra vastane. Geograafial ja loodusteadusel pole veel käsiraamatuid, mis töökoole nõudeid täideksid. Emakeele lugemikud on veel endisest ajast pärit puhtilukirjanduslike lugemikkudega on paar nõrke katset tehtud, kuid needki esinevad eralt proovitrükkidena ja ilma illustretsivoonideta.

Uued kooliraamatud on sagedasti kollektiivsed tööd. Iseäranis eralt töötasid õpetajate liidud Berliinis ja Leipzgis mitmes sektsioonis haridusliste küsimuste kallal. Kuid kirjastuse-osaühistusteks pole tegelikud koolimehed siin mitte kokku heitnud, ärisjamise jätavad nad põhimõttelikult äriliste ettevõtete hoolde. Kooliõpetaja, kes kirjastusäri osanik, võiks kergesti pedagoogilise südametunnistuse kaotada, oma koolis ainelise kasu pärast oma kirjastust hakata lastele peale sundima, sest et see talle dividendi annab.

Tartus, 26. okt. 1922a.

Mihkel K a m p m e n n.